

บทที่ 2

ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง

ในงานวิจัยเรื่อง "การใช้สื่อสมัยใหม่ในงานศิลปะ" นี้ ผู้วิจัยจะขอยกแนวคิดมาประกอบการพิจารณา ดังนี้

แนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะและการสื่อสาร

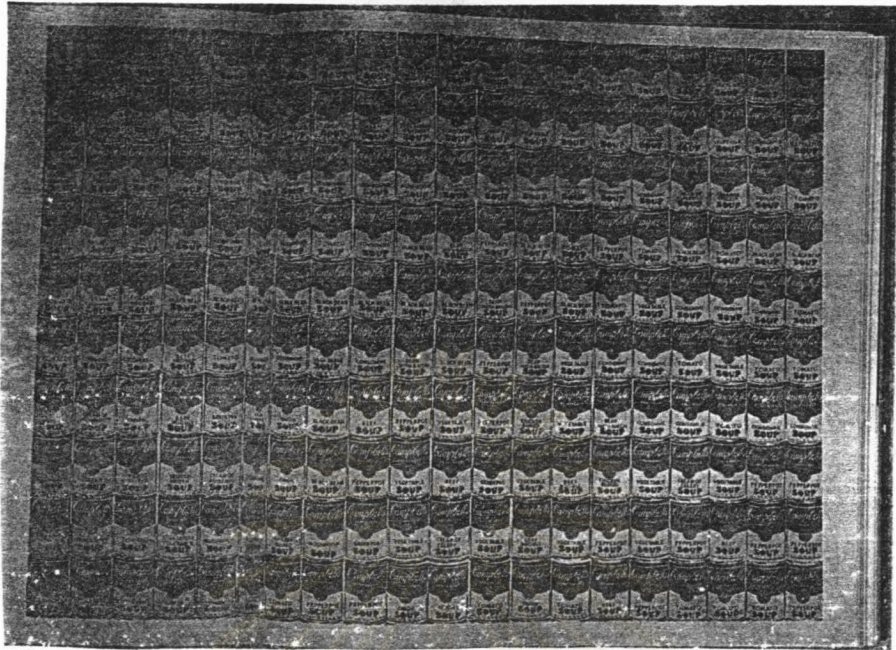
ในศตวรรษที่ 20 เช่นปัจจุบันนี้ ท่ามกลางความผันแปรทางบรรยากาศทางสังคม ท่ามกลางสภาพวัฒนธรรมใหม่ ท่ามกลางการพัฒนาเทคโนโลยีอย่างมหาศาลและรวดเร็ว กลมกลืนไปกับกระแสโลกาภิวัตน์และอิทธิพลของการสื่อสารมวลชนที่รุนแรง เข้มข้นมากขึ้น ระบบสังคมย่อยอันหลากหลายย่อมเกิดการปรับตัว กระจายระส่ายและติดตามสภาพความเปลี่ยนแปลงที่ไม่มั่นคงของสังคมให้ทันกันตลอดเวลา ศิลปะและการสื่อสาร เป็นสองระบบย่อยของสังคมที่มีโครงสร้างของระบบที่ดูเหมือนจะแตกต่างกันโดยสิ้นเชิงและดูเหมือนจะไม่เกี่ยวข้องกันนั้น ได้ถูกโยงเข้าหากันในหลาย ๆ แง่มุมในสภาพสังคมใหม่นี้

ศิลปะและสังคมโดยส่วนรวมนั้นไม่สามารถแยกออกจากกันเป็นส่วน ๆ ได้ โดยไม่มีความเกี่ยวข้องกัน เนื่องด้วยศิลปะนั้นถือเป็นการสื่อสารทางสังคมอย่างหนึ่ง (Social Communication) สารและเนื้อหาและรูปแบบทั้งงานศิลป์แต่ละยุคแต่ละสมัยนำเสนอขึ้นเป็นเสมือนกระจกเงาที่สะท้อนความคิด, ทัศนคติ, แนวคิดและความเชื่อที่ผู้คนในสังคมนั้น ยุคสมัยนั้นยึดถืออยู่ หรือเสียดสีการกระทำของคนในสังคม เช่นงานของรูเบนส์ (Peter Paul Rubens) ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1 Self-Portrait with Isabella Brandt in the Honeysuckle Bower ปี 1609 ภาพนี้ได้แสดงให้เห็นถึงชีวิตอันหรูหราโอ้อ่าและสุขสบายของชนชั้นสูงที่มีกำลังทรัพย์และเวลาพอที่จะจ้างศิลปินมาเขียนรูปให้

ภาพต่อไปนี้เป็นผลงานของแอนดี้ วอร์ฮอล ศิลปินป๊อป อาร์ต ในทศวรรษที่ 60 นี้เอง รูปกระป๋องซูปแคมป์เบลล์ทั้ง 150 กระป๋องแสดงให้เห็นถึงชีวิตสำเร็จรูปของมนุษย์และการพึ่งพาอาศัยอุตสาหกรรมมากเข้าไปทุกที รวมทั้งภาวะการดิ้นรนในการครองชีพและความเร่งรีบของสังคมเมือง ซึ่งตัวศิลปินกล่าวว่า เขาได้ใช้ซูปกระป๋องเหล่านี้เป็นอาหารประจำวัน

ภาพที่ 2 Campbell's Soup Cans ของ แอนดี้ วอร์ฮอล

ทั้งสองภาพนี้ได้แสดงให้เห็นถึงการใช้ชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์ที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงของสองยุค สองเวลา ซึ่งศิลปะได้เป็นกระจกสะท้อนสังคมที่แตกต่างกันทั้งสองนี้ออกมาเนื่องด้วยศิลปะผูกพันอยู่กับสังคม ศ.ดร.เจตนา นาควัชระ ได้กล่าวว่า กระบวนการสร้างสรรค์ของศิลปินนั้นมีลักษณะของการแสดงออก จึงนับได้ว่าเป็นการสื่อสารในลักษณะหนึ่ง ต่อเมื่อผู้สร้างงานนั้นออกเผยแพร่ต่อสาธารณชน การสื่อสารดังกล่าวจึงมิใช่เป็นไปในรูปของบุคคลต่อบุคคล (interpersonal) แต่กลายเป็นการสื่อสารทางสังคม เนื่องจากได้ทำหน้าที่สื่อสารกับคนจำนวนมาก และทำหน้าที่ "พูดแทน" สังคม¹

¹ เจตนา นาควัชระ : "การวิจัยร่วมสาขา : การสื่อสารทางสังคม" วารสารอักษรศาสตร์, 2531.

ศิลปะนั้นทำหน้าที่สื่อสารตลอดเวลา ถ้ามองย้อนกลับไป ในสมัยที่ยังไม่มีระบบสื่อสารอันทันสมัยอย่าง วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เช่นปัจจุบันนี้ ศิลปะมีบทบาทสำคัญในการเป็น เครื่องสื่อสารของชุมชน งานทางด้านทัศนศิลป์ อันหมายถึง จิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม ซึ่งชาวไทยมักเรียกว่า งานช่างนั้น มีบทบาทและภารกิจโดยตรงในการสื่อสารศาสนธรรมสู่ประชาชน มุ่งพัฒนาจริยธรรมของมนุษย์ เช่น งานจิตรกรรมฝาผนังตามโบสถ์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับชุมชนที่ความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ยังไม่สูงนัก หรืองานศิลปะของไมเคิลแองเจโล มีบทบาทในการสื่อสารคริสต์ศาสนาและความศรัทธาที่มีต่อพระเจ้า เป็นเจ้า ไม่ว่าจะอยู่ในซีกโลกใด ศิลปะก็ยังคงคุณสมบัติอันเป็นสากลเหมือนกันนั่นคือ ศิลปะเป็นสื่อสาระสำคัญในการพัฒนาชีวิตและจิตใจของผู้คน แจ่มแจ้งข่าวสารความรู้ และคอกย้ำทัศนคติความเชื่อของชุมชน เช่นเดียวกับหน้าที่ทางอุดมคติของสื่อมวลชนอื่น ๆ ในสังคมปัจจุบัน ต่อเมื่อการสื่อสารได้ขยับขยายตนเองจนกลายเป็นการสื่อสารมวลชนแบบข้ามชาติไปแล้วนั้น หน้าที่ให้ข้อมูลข่าวสารความรู้ของศิลปะจะลดน้อยด้อยลง หากแต่ได้ขยับไปอยู่ในระดับแฝง เป็นเสมือนตัวสะท้อนความคิด ความเชื่อของยุค เช่นเดียวกับที่ละครโทรทัศน์ก็สามารถสะท้อนสภาพสังคมได้เหมือนกัน ทั้งการสื่อสารและศิลปะต่างก็เป็นผลิตผลของสังคมทั้งคู่ มีต้นกำเนิดมาจากมนุษย์เช่นเดียวกัน มีสภาพสังคมและวัฒนธรรมแบบเดียวกัน เป็นตัวหล่อหลอมรูปแบบและเนื้อหา และมีมนุษย์เป็นผู้ผลิตงานด้วยกันทั้งสิ้น เพียงแต่ศิลปะนั้นขาดความเป็นองค์กรอย่างเต็มรูปแบบ ขาดโครงสร้างที่เป็นหลักเป็นฐานเหมือนวงการสื่อสารมวลชนเท่านั้นเอง

ความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะป๊อปและการสื่อสารมวลชนในทศวรรษที่ 60-70

ผู้วิจัยจะขอข้ามยุคมาเข้าสู่ทศวรรษที่ 60 เนื่องด้วยในทศวรรษนี้ เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาของทั้งศิลปะและการสื่อสารมวลชนที่พึ่งพาเทคโนโลยีมากที่สุดและเกิดนวัตกรรมทางการสื่อสารอีกมากมาย รวมทั้งเกิดการโน้มเข้าหากันด้วย นั่นคือ ศิลปะที่เกิดในช่วงทศวรรษนี้มีเนื้อหาและเรื่องราวเวียนว่ายอยู่กับเนื้อหาของ การสื่อสารมวลชน ไม่ว่าจะ เป็น เนื้อหาจากโฆษณาหรือภาพยนตร์ก็ดี ซึ่งนับได้ว่า

เป็นปรากฏการณ์อันแปลกประหลาดสำหรับวงการศิลปะ

เป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า การสื่อสารมวลชนมีอิทธิพลมากขึ้นเรื่อย ๆ ตามกาลเวลา เป็นอิทธิพลที่แทรกซึมฝังรากลึกในชีวิตของมนุษย์ การสื่อสารมวลชนในทศวรรษที่ 60 นั้นเจริญก้าวหน้าอย่างมาก ธุรกิจบันเทิงเฟื่องฟู

มนุษย์ในยุคนี้มองสิ่งต่าง ๆ ด้วยทัศนคติที่เปลี่ยนแปลงจากอดีตไปอย่างมาก ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาทางเทคโนโลยีอย่างมหาศาลที่มีผลต่อสภาพสังคมและสภาพแวดล้อมตัวมนุษย์ทำให้สังคมกลายเป็นสังคมแห่งเทคโนโลยี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคโนโลยีทางการสื่อสาร เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่าเราถูกล้อมไว้ด้วยเทคโนโลยีทางการสื่อสารตั้งแต่ต้นนอน ตั้งแต่เกิด เราย่อโลกมาไว้ในบ้านของเราด้วยโทรทัศน์ เราส่งเสียงข้ามมหาสมุทรไปได้ด้วยโทรศัพท์ เรารู้จักโลกจากการอ่านซึ่งผลิตออกมาด้วยระบบพิมพ์ที่ทันสมัย ระบบการรับรู้ของมนุษย์เปลี่ยนไปตามสภาพสังคมและวัฒนธรรมของเราก็ตอบสนองต่อการขยายตัวของสังคมที่เต็มไปด้วยการสื่อสาร เช่นนี้

การพัฒนาเทคโนโลยีทางการสื่อสารได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับลึกในการรับรู้ของมนุษย์ซึ่งทำให้มนุษย์มีมุมมองในแนวใหม่และมีสำนึกอย่างใหม่เช่นกัน เครื่องมือการสื่อสารอันทันสมัยเหล่านี้ได้นำมนุษย์ออกไปสู่ระบบประสาทภายนอก (external nervous system) ซึ่งทำให้เราสื่อสารกับโลกได้ในแค่พริบตา ทัศนคติและมโนทัศน์ของเราก็เปลี่ยนไป รวมทั้งแนวความคิดของเราก็เปลี่ยนไปเช่นกัน อย่างเช่น ถ้าพูดถึง "ดวงจันทร์" คนสมัยก่อนมองดวงจันทร์ด้วยความคิดว่า มีกระต่ายอยู่บนดวงจันทร์บ้าง ดวงจันทร์มีผิวเรียบบ้าง แต่เมื่อมีการถ่ายทอดการส่งมนุษย์ไปเหยียบดวงจันทร์เป็นครั้งแรกของสหรัฐให้คน 50 ล้านคนดู ภาพและมโนทัศน์ของดวงจันทร์จะเปลี่ยนไปทันที อาจกล่าวได้ว่าเทคโนโลยีทางการสื่อสารทำให้คนยุคใหม่และคนยุคก่อนไม่ได้ "พูดภาษาเดียวกัน" อีกต่อไป

อิทธิพลของเทคโนโลยีโดยเฉพาะเทคโนโลยีทางการสื่อสารนั้นมีผลต่อ

ความคิดของมนุษย์อย่างสูงและก็ส่งอิทธิพลไปยังศิลปะด้วยเช่นกัน ลัทธิทางศิลปะต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมานั้น ส่วนหนึ่งก็เกิดจากสภาพสังคมที่เต็มไปด้วยเทคโนโลยีทางการสื่อสาร เหล่านี้ เช่นกัน อิทธิพลโดยตรงของเทคโนโลยีเหล่านี้ที่มีต่องานศิลปะก็คือในด้านการผลิตงานและในวัตถุประสงค์ทางสังคม (production and social purpose) วอลเตอร์ เบนจามิน (Walter Benjamin 1892-1940) นักปรัชญาชาวเยอรมัน กล่าวไว้ในหนังสือ "The Work of Art in the Age of Mechanical Reproduction" (1936) ว่า "เทคโนโลยีได้เปลี่ยนธรรมชาติทั้งมวลของศิลปะ วิธีการผลิต-แนวทางในการมองงานศิลป์ คุณค่าทางด้านสังคมและทางพาณิชย์และความสัมพันธ์ระหว่างศิลปินและบทบาทหน้าที่ทางสังคมของตนเอง" นอกจากนี้ เทคโนโลยีก็ยังได้ทำให้เกิดรูปแบบงานศิลป์แบบใหม่ที่มีความเป็นพลวัตอยู่เสมอ เช่น เกิดโฟโตมонтаจ (photomontage) หรือฟิล์ม อาร์ต (Film art) วิดีโอ อาร์ต เทคโนโลยียังได้เปิดแนวทางการศึกษางานศิลป์แบบใหม่, แนวทางในการผลิตซ้ำ และแนวทางในการสื่อสารศิลปะไปสู่ผู้ชมที่กว้างขึ้น

นอกจากนั้น หน้าที่ทางสังคมของศิลปะก็เปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน สื่อ-อิเล็กทรอนิกส์ใหม่ เช่น วิดีโอ คอมพิวเตอร์ ได้เปิดหนทางใหม่ ๆ ในการนำเสนอ งานศิลป์ ทำให้เกิดกระบวนการคิดที่สร้างสรรค์มากขึ้น ขยายและเปลี่ยนแนวความคิดทางศิลปะและการปฏิบัติงานศิลป์ เกิดการค้นคว้าทางศิลปะ ขยายขอบเขตของศิลปะ และสร้างแนวคิดทางสุนทรียะแบบใหม่ ศิลปินค้นพบว่าจากการใช้เทคโนโลยีเหล่านี้เป็นสื่อ ศิลปินสามารถแสดงออกได้อย่างจริงจังมากขึ้นในหัวข้อที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตร่วมสมัย สามารถสร้างสรรค์งานศิลป์รูปแบบอื่น ๆ ได้อีกและสามารถรับรู้ชีวิตร่วมสมัยที่มีเทคโนโลยีเป็นพื้นฐานของชีวิตเช่นนี้และสามารถเข้าใจภาพของสังคมร่วมสมัยได้กระจ่างชัดขึ้น

ในแง่การเผยแพร่ผลงานนั้นความสัมพันธ์ระหว่างศิลปินกับผู้ชมผลงานก็เปลี่ยนแปลงไปด้วยโดยตัวสื่อมวลชนเองและตัวเทคโนโลยีทางการสื่อสารที่มีส่วนช่วย เช่น ภาพยนตร์และวิดีโอ ซึ่งโดยคุณลักษณะของตัวสื่อเองแล้วถูกผลิตขึ้นมา

เพื่อการทำซ้ำในลักษณะเพื่อมวลชน (mass viewing & reproduction) และ เคเบิลทีวีบางช่อง (ในสหรัฐ) ก็เปิดโอกาสให้ศิลปินที่ทำวิดีโอ อาร์ต เผยแพร่งาน ทางเคเบิลทีวีได้ถ้าศิลปินต้องการสื่อสารกับผู้ชมที่กว้างขึ้น ซึ่งลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างศิลปินกับผู้ชม เช่นนี้แตกต่างจากความสัมพันธ์รูปแบบเดิมในอดีตเป็นอย่างมาก จากการที่ผู้เสพงานศิลปะสมัยก่อนต้องเดินทางไปชมงานศิลปะในสถานที่เฉพาะ เช่น ในโบสถ์ที่มีจิตรกรรมฝาผนัง, สถาปัตยกรรมตามที่ต่าง ๆ หรือในพิพิธภัณฑ์และหอศิลปะ ในขณะที่ผู้ชมสมัยนี้เพียงแค่กดปุ่มเปิดโทรทัศน์ที่บ้านเท่านั้น อาจกล่าวได้ว่าการสื่อสารและเทคโนโลยีทางการสื่อสารมีอิทธิพลและมีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อศิลปะในหลาย ๆ ด้านและเกี่ยวพันกันอย่างแยกไม่ออกทีเดียว

จากข้อเขียนของ มาร์กอต เลิฟจอย (Margot Lovejoy) ในหนังสือ "The Electronic Era and Postmodernism (1989) กล่าวไว้ว่า ตั้งแต่เริ่มยุคทศวรรษที่ 60 เป็นต้นมา การสื่อสารที่ก้าวหน้าโดยเฉพาะอย่างยิ่ง โทรทัศน์ ได้กลายเป็นแรงผลักดันอันใหญ่หลวงสำหรับโฉมหน้าใหม่ของสังคมทุกสิ่งทุกอย่างในสังคม ไม่ว่าจะเป็น ศิลปะ การเมือง วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากที่ไกลและไกลถูกนำมาใส่รวม ๆ กันไว้ในโทรทัศน์และถูกเผยแพร่ออกมาเป็นภาพ การสื่อสารทุกวันนี้สื่อสารกันด้วย "ภาพ" ล้วน ๆ เป็นหลักใหญ่ในการสื่อสารทีเดียว นอกเหนือไปจากคำพูดและตัวอักษร การถ่ายทอดวัฒนธรรมไปสู่ชนชาติอื่น ๆ ก็ด้วย "ภาพ" การรับรู้ของผู้คนก็ด้วย "ภาพ" ที่ส่งผ่านโทรทัศน์ไม่เฉพาะในรูปข่าวสารสารคดี ภาพยนตร์ ละคร โฆษณา หรือผ่านรายการบันเทิงต่าง ๆ ก็ตามที่ แทบจะกล่าวได้ว่าเรารู้จัก "ภาพ" ของโลกทั้งโลกผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ในขณะที่เราอาจจะไม่รู้จักรูปร่างของโลกใบจริงและในขณะที่เราแทบจะไม่ต้องออกจากบ้านเพื่อไปรู้จักอะไรเลย

สังคมเปลี่ยนแปลงไป ทุกสิ่งทุกอย่างก็ย่อมเปลี่ยนแปลงตาม แต่เดิมจากการสื่อสารแบบบอกเล่าจากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง หรือการตีฆ้องร้องป่าวได้สูญหายไป มนุษย์แทบจะไม่ต้องทำความรู้จักกันและกันแต่ก็สามารถส่งข้อมูลข่าวสารไปสู่คนเป็นจำนวนล้าน ๆ ได้โดยง่าย ผู้จัดทำนิตยสารสีกฉบับอาจไม่รู้จักรูปร่างหน้าตาผู้อ่านของเขา

คือใคร แต่เขาสามารถส่งความคิดและข้อมูลไปสู่ผู้อ่านได้ทั่วประเทศโดยผ่านระบบการพิมพ์ เราอาจจะไม่เคยเดินทางไปต่างประเทศ แต่เราก็รู้จักประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกา เรารู้จักทอไอเฟล เพราะเราสื่อสารกันด้วย "ภาพ" จนกลายเป็นการเรียนรู้ทางสังคม (social learning) ด้วยระบบการใช้ภาพและศิลปะก็เช่นกัน ศิลปะในยุคของการสื่อสารนี้ก็ได้อะท้อนสภาพสังคม, วิพากษ์วิจารณ์สื่อมวลชน, และนำเอาสื่อต่าง ๆ มาใช้เป็นงานศิลปะเสียเอง

ในช่วงระหว่างปี 1957-1964 ศิลปะในอเมริกาได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากอันเนื่องมาจากสภาพสังคมที่เคลื่อนไหวไปด้วยวัฒนธรรมมวลชน (pop culture) และความซับซ้อนของสังคมที่พึ่งพาการสื่อสารมวลชนมากขึ้นเรื่อย ๆ

ลัทธิศิลปะ ป๊อป อาร์ต ได้เกิดขึ้นมาในช่วงนี้เนื่องจากศิลปินมีความเห็นว่า ศิลปะและสังคมมีความเกี่ยวข้องกันโดยตรง ศิลปินป๊อป อาร์ต เหล่านี้ตระหนักถึงศักยภาพและสภาพวัฒนธรรมใหม่ที่สื่อสารมวลชนนำมา และนำศิลปะเข้าไปเกี่ยวข้องผูกพันกับการสื่อสารอย่างเต็มที่ สิ่งเหล่านี้ชี้ให้เราเห็นว่าการสื่อสารที่กลายมาเป็นหลักของสังคมนั้นส่งอิทธิพลให้กับศิลปะอย่างสูงทีเดียว ไม่ว่าจะเป็นอิทธิพลทางตรงหรือทางอ้อม ศิลปินอย่าง แอนดี้ วอร์ฮอล (Andy Warhol), รอย ลิชเชินสไตน์ (Roy Lichtenstein), โรเบิร์ต รัชเชนเบิร์ก (Robert Rauschenberg), เจมส์ โรเซนควิต (James Rosenquit), เอดูอาร์โด เปาลอซซี (Eduardo Paolozzi), แจสเปอร์ จอห์นส์ (Jasper Johns), และจิม ไดน์ (Jim Dine) ได้ริเริ่มนำภาพลักษณ์จากสื่อมวลชนมาใช้ในงานศิลปะเพื่อสะท้อนสภาพวัฒนธรรมของสังคมผู้บริโภค ภาพลักษณ์ที่รายล้อมรอบตัวของศิลปินเอง

ศิลปินป๊อป อาร์ต ได้หยิบยืมภาพลักษณ์ต่าง ๆ ของสื่อมวลชนทั้งจากนิตยสาร, ป้ายโฆษณา, โทรกทัศน์, และหนังสือพิมพ์ และนำมาสร้างบริบทใหม่ให้กับภาพลักษณ์เหล่านี้โดยวิธีการทางศิลปะ นอกจากนั้นศิลปินได้ใช้วิธีการทอปปี้และการทำซ้ำมาเป็นสไตล์ของตนเองจนกลายเป็นว่าการทำซ้ำ ๆ เป็นกระบวนการสร้างสรรค์ของลัทธิป๊อป อาร์ต ไป เช่น แอนดี้ วอร์ฮอล ผลิตงานชุด "Coca-cola

Bottles (1962) ซึ่งศิลปินได้ใช้รูปโฆษณาเครื่องดื่มมาผลิตงานศิลปะโดยวิธีทำซ้ำ
ดังนี้

ภาพที่ 3 Coco-Cola Bottles ของ แอนดี้ วอร์ฮอล ปี 1962

โดยศิลปินตระหนักถึงศักยภาพของสื่อมวลชนในการเรียกร้องความต้องการของมวลชนอันเป็นผลให้เกิดการบริโภคที่นอกเหนือความจำเป็น นอกจากนั้นตัววอร์ฮอลเองก็เป็นต้นแบบของแนวคิดในการผลิตวิดีโอ อาร์ต ขึ้นมาในภายหลัง หรืองานของเอ็ดวาร์ด เปาลอชชี ในชื่อภาพ "Artificial Sun" ศิลปินได้นำภาพต่าง ๆ ที่พบเห็นจากสื่อต่าง ๆ ที่แวดล้อมสังคมอยู่มาพิมพ์รวมกัน เช่น จากนิตยสาร หนังสือพิมพ์ ไปสเคอร์โฆษณา และรอย ลิชเชนสไตน์ ในงานชื่อ "Hopeless" (1963) ศิลปินได้ใช้ภาพลักษณะจากสื่อมวลชนมาเป็นเนื้อหาในงานของตนเอง

งานของโรเบิร์ต ลองโก (Robert Longo) ในชื่อภาพ "Now Everybody" (1982-1983) ได้ใช้ภาพลักษณะจากในภาพยนตร์มาสื่อถึงอิทธิพลของ

สื่อมวลชนหรืองานของ คีธ แฮริง (Keith Haring) "Untitled" (1983) ศิลปินได้ตีเดียวนิทธิพลของสื่อมวลชนในการยึดเยียดความคิดให้กับผู้ชมหรืองานติดตั้งจัดวางของ เคนนี ชาร์ฟ (Kenny Scharf) "One Man Show" (1983) ศิลปินได้วางโทรทัศน์เครื่องหนึ่งไว้บนหัวเสาตอริค โดยต้องการจะแสดงให้เห็นว่าสำหรับคุณนี้โทรทัศน์เป็นสื่อที่ทรงอิทธิพลยิ่ง

ตามที่ได้กล่าวมาตั้งแต่ต้นแล้วว่า การสื่อสารมวลชนและศิลปะนั้นมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันแบบพลวัตอยู่เสมอ ความเกี่ยวข้องกันนั้นจำแนกออกมาได้ในหลายรูปแบบ ตั้งแต่จากการที่ศิลปะดึงตัวสื่อไปให้เป็นสื่อผสมในงานศิลปะมาจนถึงการที่ศิลปะทำหน้าที่วิเคราะห์ห้วงอากาศอิทธิพลของสื่อมวลชนที่มีต่อสังคมโดยส่วนรวม โดยศิลปะทำหน้าที่เป็นตัวแทนของสังคมในการแสดงความคิดเห็นต่อสื่อมวลชนตลอดมา

แนวคิดเรื่องวิดีโอ อาร์ต

ในปัจจุบัน เครื่องเล่นวิดีโอแทบไม่ใช้สิ่งใหม่และสื่อใหม่สำหรับสังคมไทยอีกต่อไป อาจกล่าวได้ว่าแทบทุกครัวเรือนจะมีเครื่องเล่นวิดีโอเทปไม่ต่ำกว่า 1 เครื่องตามแต่จำนวนสมาชิกในครอบครัว และผู้บริโภคมีตัวเลือกมากมายในการซื้อเครื่องเล่นวิดีโอเทป, ม้วนเทปและรายการต่าง ๆ ที่ถูกผลิตออกมาจำหน่ายในรูปแบบม้วนเทปวิดีโอ รวมไปถึงความพึงพอใจและความต้องการของผู้บริโภคที่สามารถเลือกบันทึกรายการจากโทรทัศน์ได้ สื่อวิดีโอกลายเป็นสื่อประจำบ้านและใกล้ชิดกับมนุษย์ซึ่งมนุษย์มีฐานะ เป็นผู้ควบคุมสื่อตัวนี้เสียเอง โดยที่สื่อวิดีโอได้เข้ามาแทรกซึมและกลมกลืนอยู่ในวิถีชีวิตของมนุษย์อย่างเต็มตัว

ประวัติศาสตร์ของวิดีโอั้นสามารถย้อนไปได้ถึงปี ค.ศ. 1920 ที่เดียว และเริ่มมีการผลิตเทปวิดีโอขึ้นมาใช้ในเฉพาะสถานีโทรทัศน์ในต้นทศวรรษที่ 50 จนมาถึงทศวรรษที่ 60 ซึ่งบริษัทผู้ผลิตเครื่องใช้ไฟฟ้าทั้งหลายต่างพยายามที่จะเจาะตลาดการใช้เครื่องเล่นวิดีโอในครัวเรือนซึ่งบริษัทโซนี่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างสูงใน

การแนะนำสินค้าตัวใหม่ต่อมวลชนที่ให้ความสนใจต่อสื่อใหม่นี้มากทำให้ยอดขายเครื่องเล่นวิดีโอพุ่งสูงขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงช่วงปลายทศวรรษที่ 80 ซึ่งมีผลิตภัณฑ์ใหม่มาดึงความสนใจของผู้บริโภคออกไป ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 การเรียงลำดับการเกิดผลิตภัณฑ์วิดีโอ

ปี (คศ.)	ประวัติศาสตร์การผลิตสื่อวิดีโอ
1927	จอห์น บาร์ด (John Baird) ผลิตแผ่นดิสก์โฟโนกราฟ (phonograph) ที่บันทึกภาพจากโทรทัศน์ได้
1951	เกิดเครื่องบันทึกเทปวิดีโอระบบแม่เหล็ก (VTR)
1965	ผลิตภัณฑ์ Portapak เครื่องบันทึก/เล่นวิดีโอเทป (VCR) ของบริษัท โซนี่
1973	บริษัทฟิลลิปส์และบริษัทเจวีซี (JVC) ของประเทศญี่ปุ่นประกาศการวางผลิตภัณฑ์ใหม่ซึ่งเป็นวิดีโอระบบดิสก์
1975	ผลิตภัณฑ์ Betamax ของบริษัท โซนี่
1978	เกิดระบบ VHS ซึ่งทำให้แปดแสนครัวเรือนในสหรัฐอเมริกา มีเครื่องเล่นวิดีโอเทป
1980-1983	ราคาเครื่องเล่นวิดีโอเทปถูกลงอย่างมาก
1984-1987	ช่วงปรับปรุงคุณภาพ-ราคา
1989	เครื่องเล่นแผ่นดิสก์เข้ามาแทนที่

(Levy, M. (ed). The VCR Age. (Calif; Sage Publication, 1989)

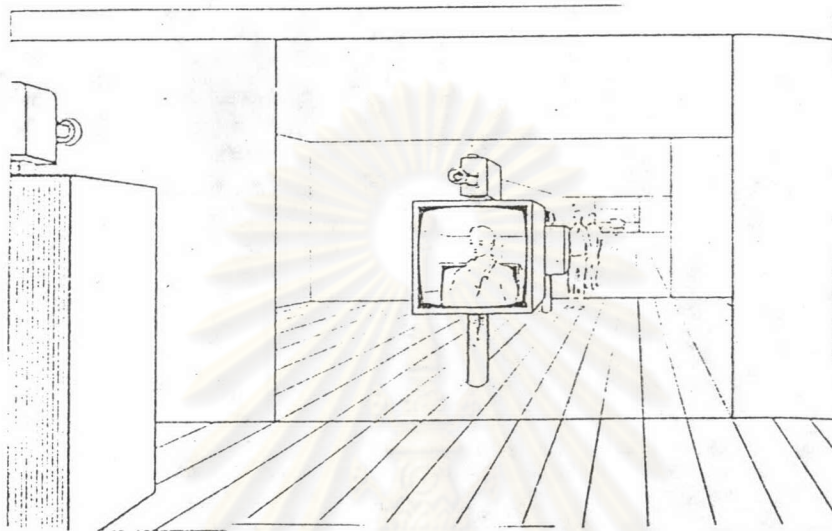
จะเห็นได้ว่าช่วงกลางทศวรรษที่ 60 ผลผลิตที่วิดีโอได้ก้าวออกจากการใช้ในเฉพาะด้านอุตสาหกรรมมาสู่การบริโภคโดยมวลชนอย่างจริงจัง อย่างไรก็ตามผลผลิตที่วิดีโอยุคแรกยังมีปัญหาทางด้านเทคนิคอยู่มากและยังไม่เป็นที่แพร่หลายนัก หากแต่ผลผลิตที่วิดีโอกลายเป็นสื่อใหม่แห่งยุคและเป็นที่น่าสนใจของศิลปินในยุคนั้นอย่างทันทีทันใดในกลางทศวรรษที่ 60 นั้นเอง แอนดี้ วอร์ฮอล ศิลปินป๊อป อาร์ต ได้สร้างภาพยนตร์แบบทดลองขึ้นในสตูดิโอ โดยไม่มีการตัดต่อสิ่งที่กล้องบันทึกเอาไว้ ซึ่งหลักการดังกล่าวและแบบอย่างนี้ศิลปินวิดีโอ อาร์ต ยุคหลัง ๆ ได้นำไปใช้ ความสนใจที่ศิลปินมีต่อสื่อวิดีโอไม่ใช่เรื่องแปลกใหม่แต่ประการใด หากแต่เป็นสื่อเกิดใหม่ต่างหากที่ก้าวเข้ามาในความสนใจอันมีมาแต่ดั้งเดิมของศิลปิน ความสนใจของศิลปินที่มีต่อสื่อที่จับและบันทึกภาพได้นั้นมีมาพร้อม ๆ กับวิวัฒนาการของกล้องถ่ายรูป มาจนถึงภาพยนตร์ เช่นศิลปินเซอร์เรียลลิสต์นั้นได้สร้างภาพยนตร์แบบเซอร์เรียลลิสต์เอาไว้ เช่นภาพยนตร์เรื่อง "Un Chien Andalou" ศิลปินคอนสตรัคติวิสต์ชาวรัสเซีย เวอร์ทอฟ (Vertov) สนใจสื่อภาพยนตร์มากจนนำมาใช้กับศิลปะและกล่าวว่า เป็นสื่อที่แสดงออกได้ดีที่สุดและเหมาะกับยุคสมัย ในทศวรรษที่ 40 กลุ่มผู้สร้างภาพยนตร์อิสระได้ก่อให้เกิดกระแสการสร้างภาพยนตร์แบบ "ใต้ดิน" ขึ้นมา และในทศวรรษที่ 50 มีศิลปินเป็นจำนวนมากที่ให้ความสนใจและร่วมผลิตภาพยนตร์ทดลองเหล่านี้ ความสนใจในลักษณะเช่นนี้เติบโตขึ้นเรื่อย ๆ เป็นปฏิสัมพันธ์กับพัฒนาการทางด้านตัวสื่อจนล่วงเข้าสู่ทศวรรษที่ 60 สื่อวิดีโอจึงกลายเป็นสื่อตัวใหม่ที่ศิลปินสนใจทดลองในการเป็นสื่อแสดงออกเจตจำนงทางศิลปะ เมื่อมีสื่อตัวใหม่เกิดขึ้นมาแล้วในปี ค.ศ. 1965 นั่นคือ Portapak ของบริษัทโซนี่ ศิลปินในสหรัฐอเมริกาได้เล็งเห็นว่ามีความหมายในการใช้วิดีโอในทางสร้างสรรค์ ถึงแม้ว่าสื่อวิดีโอรุ่นแรกนี้จะเป็นขาว-ดำ และคุณภาพยังไม่สมบูรณ์นักก็ตาม ความสนใจในการประยุกต์ใช้วิดีโอของศิลปินนั้นสืบเนื่องมาจากปรัชญาและการมองศิลปะแบบใหม่ของยุคสมัยนั้น ศิลปินกลุ่ม Fluxus และศิลปินกลุ่ม Happenings ในยุโรปและสหรัฐซึ่งก่อตั้งโดยศิลปินป๊อป เช่น จิม ไดน์ (Jim Dine), เคลย์ โอลเดนเบิร์ก (Claes Oldenberg) และ โรเบิร์ต วิทแมน (Robert Whitman) ได้วางแนวสุนทรียะแบบใหม่และแนวความคิดทางศิลปะแบบใหม่ขึ้นมาซึ่งกลายเป็นรากฐานความสนใจที่ศิลปินมีต่อการใช้สื่อวิดีโอ

และได้สร้างบรรยากาศทางศิลปะอย่างใหม่ขึ้นคือ ขอบเขตของคำว่า "ศิลปะ" ขยายวงกว้างมากขึ้นและเป็นอิสระมากพอที่จะรวมเอากระแสความเป็นไปแห่งยุคเข้ามาไว้ในฐานะศิลปะ ศิลปะในทศวรรษนี้ไม่ได้หมายความถึงแต่เพียงวัตถุที่สามารถจับต้องได้ เช่น รูปเขียนหรือรูปปั้น หากแต่ยังรวมความไปถึงศิลปะในฐานะกระบวนการทางความคิด (Conceptual art) ศิลปะในฐานะการแสดง (Performance art) หรือแม้กระทั่งศิลปะในฐานะละครข้างถนน (street theatre) ในขณะเดียวกันกับที่อิทธิพลของสื่อโทรทัศน์ได้เปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ของผู้คนและสร้างคนรุ่นใหม่ที่เคยเติบโตมาในวัฒนธรรมอิเล็กทรอนิกส์ และพร้อมที่จะรับและสร้างความคุ้นเคยกับสื่อวิดีโอ

ศิลปินรุ่นแรก ๆ ที่สนใจสื่อวิดีโอ Portapak นี้เป็นศิลปินที่มาจากหลากหลายสาขาที่ว่า ทุกคนสามารถรับรู้ได้ว่าสื่อวิดีโอคือโอกาสที่จะแสวงหาและทดลองแนวคิดของตนเองรวมทั้ง เป็นสื่อที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับงานศิลปะแบบที่ตนเองถนัด ความสนใจของศิลปินเหล่านี้ไม่ต่างไปจากความสนใจที่ศิลปินยุคก่อนสนใจสื่อภาพยนตร์ แต่สิ่งที่ต่างก็คือตัวสื่อ วิดีโอมีลักษณะเด่นที่แยกตัวมันเองออกจากสื่อภาพยนตร์ เนื่องด้วยคุณสมบัติในการใช้ไฟฟ้าบันทึกและ เก็บภาพที่ให้กระบวนการส่งภาพที่บันทึกไปสู่จอโทรทัศน์นั้น เป็นไปอย่างทันทีทันใด ภาพที่บันทึกได้ก็จะถูกเก็บบันทึกไว้ในม้วนเทปซึ่งมีราคาถูก สามารถลบออกและบันทึกใหม่ได้ กล้องถ่ายวิดีโอเป็นสื่อที่ใช้สะดวกเพราะมีขนาดเล็กและการใช้งานไม่ยุ่งยาก สื่อวิดีโอเป็นสื่อที่ใกล้ชิดมนุษย์และมนุษย์สามารถควบคุมได้ ศิลปินสามารถตั้งกล้องวิดีโอเพื่อบันทึกภาพตนเองในการสร้างศิลปะแบบ "body art" ซึ่งในขณะที่บันทึกภาพ ภาพที่ถูกบันทึกก็ปรากฏในจอโทรทัศน์เช่นกัน ซึ่งสื่ออื่น ๆ ไม่สามารถมีคุณสมบัติเช่นนี้ได้ ศิลปินสามารถที่จะถือกล้องวิดีโอออกไปถ่ายทำเหตุการณ์ต่าง ๆ นอกสตูดิโอ หรือนำไปจัดวางในสถานที่ตั้งกล้องจับภาพผู้คนที่เดินผ่านและในขณะที่เดียวกันผู้ถูกถ่ายภาพก็สามารถเห็นตนเองในจอโทรทัศน์ขณะเดินผ่านกล้องได้ ซึ่งกล้องถ่ายภาพยนตร์ไม่สามารถทำเช่นนี้ จากคุณสมบัติเหล่านี้ทำให้ศิลปินค้นพบว่าสื่อวิดีโอเป็นหนทางไปสู่การรังสรรค์สุนทรียะแบบแปลกใหม่นั้นคือ มีความเคลื่อนไหวตลอดเวลาและศิลปินสามารถแสดงออกได้อย่าง

เสรี ภาพต่อไปนี้ เป็นผลงานวิดีโอ อาร์ต ของศิลปิน แดน แกรแฮม (Dan Graham) ซึ่งนำคุณสมบัติการจับภาพส่งกลับภาพอย่างทันทีของวิดีโอ มาใช้เป็นแนวความคิดของงาน

ภาพที่ 4 Dan Graham "Opposing Mirrors and Video Monitors on Time Delay" ปี 1974

ในปี 1968 ศิลปินกลุ่มหนึ่งได้นำกล้อง Portapak ไปถ่ายบันทึกเหตุการณ์ในท้องถนนและพบว่าตนเองประสบปัญหาทางด้านเทคนิค, แบตเตอรี่ของกล้องวิดีโอมีน้ำหนักมากเกินไปและภาพที่บันทึกได้คุณภาพยังไม่ดีนัก และไม่สามารถนำออกอากาศได้ นอกจากจะจัดฉายตามหอศิลป์เท่านั้น ซึ่งในยุคแรกของการผลิตวิดีโออาร์ต นั้น ศิลปินมักจะใช้สื่อวิดีโอแบบใช้กระจกเงาคือศิลปินจะตั้งกล้องและทำการแสดงต่อหน้ากล้องจนกว่าจะหมดเนื้อเทป ความยาวของเนื้อเทปจึงเป็นตัวกำหนดระยะเวลาของงานนั้น ๆ ด้วย ซึ่งการผลิตงานศิลป์ในลักษณะแบบนี้ นั้น สื่อวิดีโอใน

ยุคแรก ๆ จะทำได้ดี งานทดลองของแอนดี้ วอร์ฮอล ก็จะเป็นงานในแนวนี้เช่น งานชื่อ "Sleep" นั้นยาวถึงหกชั่วโมงเต็ม ต่อมาในปี 1975 ลักษณะการใช้งานใช้ประโยชน์จากสื่อวิดีโอจึงมีมากขึ้น เนื่องด้วยคุณภาพของตัวสื่อที่มีการพัฒนาจนกระทั่ง ล่วงเข้าสู่ทศวรรษที่ 80 คุณภาพของสื่อวิดีโอกลายเป็นความสมบูรณ์แบบไปเสียแล้ว และทำให้ศิลปินสามารถเข้าถึงผู้ชมที่เป็นมวลชนอย่างแท้จริงได้ด้วยการแพร่ภาพผลงานวิดีโอ อาร์ต ของตนเองออกอากาศ

นาม จุน ไปกั (Nam June Paik) ศิลปินคนสำคัญของวงการวิดีโอ อาร์ต เป็นอีกผู้หนึ่งที่ส่งเสริมให้สื่อวิดีโอซึ่งมีพัฒนาการมาตลอด 25 ปี ได้กลายเป็นสื่อสำหรับ ศิลปะอย่างเต็มตัว นาม จุน ไปกั เป็นศิลปินยุคแรกที่เติบโตมาพร้อมกับอิทธิพลของ วัฒนธรรมโทรทัศน์ งานศิลปะของไปกัจึงเกี่ยวเนื่องด้วยการวิพากษ์อิทธิพลของการ สื่อสารมวลชนและนิยมใช้นวัตกรรมทางการสื่อสารมาประยุกต์กับงานศิลปะ ซึ่งสอดคล้องกับความเป็นไปแห่งทศวรรษนี้ ยุคสมัยนี้ที่สื่อใหม่ ๆ ทวีความสำคัญมากดังที่ มาร์แชล แมคลูฮัน (Marshall McLuhan) ได้ทำนายไว้ และไปกัเองประกาศว่า "ครั้งหนึ่ง เทคนิคแบบปะปิด (collage) ได้เข้ามาแทนที่การเขียนสีน้ำมัน ในขณะที่ หลอดสูญญากาศในสื่อสมัยใหม่จะมาแทนที่ผ้าใบเขียนรูป"² ไปกัได้ชื่อว่าเป็นบิดา แห่งสื่อวิดีโอ เนื่องจากการทำงานกับสื่อวิดีโออย่างยาวนานหลายปี, อิทธิพลที่มีต่อ ศิลปินรุ่นหลัง และความเชื่อมั่นศรัทธาต่อพลังของสื่อที่ไปกัมีต่อสื่อวิดีโอ ซึ่งตัวศิลปิน ได้กล่าวว่า สื่อวิดีโอคือรูปแบบศิลปะในอนาคตโดยแท้ งานวิดีโอ อาร์ต ในยุคแรก ของไปกันั้นจะเป็นส่วนผสมของประติมากรรม งานลักษณะติดตั้ง (Installation) และการแสดง (Performance)

เช่น งานวิดีโอชุด "T.V; Bra", "T.V. Bed", "T.V. Cello" และ "T.V. Buddha" ดังภาพประกอบต่อไปนี้

²Kurtz, B. Contemporary Art. New Jersey : Prentice Hall, 1992. p.60.

ภาพที่ 5 "T.V. Buddha" โดย นัม จุน ไปกั ปี 1974

ภาพที่ 6 "T.V. Bra for Living Sculpture" โดย นัม จุน ไปกั ปี 1969

ผลงานในระยะหลังของไวกิ้งมีความซับซ้อนมากขึ้นและบอกกล่าวอย่างชัดเจนถึงการใชีวิตีโอกับงานศิลปะอย่างเต็มรูปแบบ ไวกิ้งนั้นมีความเชื่อในเรื่องอิทธิพลการสื่อสารแบบข้ามทวีป, กระบวนการโลกาภิวัตน์ ตลอดจนแนวความคิดในเรื่อง "ชุมชนโลก" (Global village) ของแมคลูฮัน และระบบการสื่อสารผ่านดาวเทียมไปทั่วโลก แนวความคิดดังกล่าวนี้ส่งผลให้ไวกิ้งเล็งเห็นว่าสื่อวีดีโอนี้เองเป็นคำตอบสำหรับอนาคตอย่างแท้จริงด้วยเหตุที่ว่าสื่อวีดีโอเป็นสื่อที่เข้าถึงมนุษย์ได้ใกล้ชิดที่สุดและกำลังที่จะมีอิทธิพลเหนือกว่าโทรทัศน์ในฐานะที่มนุษย์สามารถควบคุมสื่อได้ตามความพอใจของตนเอง ไวกิ้งกล่าวว่า "สื่อวีดีโอไม่ใช่สื่อเผด็จการ แต่เป็นสื่อเพื่อการปลดปล่อย"³ งานวีดีโอของไวกิ้งที่ชื่อชุดว่า "Good Moring Mr.Orwell" (1984) นั้นออกอากาศไปทั่วทวีปอเมริกา, ยุโรป, ประเทศญี่ปุ่นและเกาหลี เพื่อเป็นการล้มล้างคำกล่าวของ จอร์จ ออร์เวลล์ (George Orwell) นักเขียนชื่อดังเกี่ยวกับการสื่อสารมวลชนว่าเป็นการสื่อสารทางเดียว ไวกิ้งเสนอความคิดผ่านผลงานชุดนี้ว่าสื่อวีดีโอเป็นสื่อที่ตอบสนองความคิดของมนุษย์และผู้ชมสามารถมีปฏิสัมพันธ์ด้วยได้ และในปี 1986 ไวกิ้งได้ผลิตผลงานวีดีโอ อาร์ต ที่ชื่อ "Bye-Bye Kipling" โดยออกอากาศสดจากกรุงโตเกียว-กรุงโซล ไปจนถึงนิวยอร์ก เพื่อตอบโต้ คำกล่าวของรัดยาร์ด คิปลิง นักเขียนชื่อดัง (Rudyard Kipling 1865-1936) ที่ว่า "East is East and West is West and never the twain shall meet" (ตะวันออกคือตะวันออก ตะวันตกคือตะวันตก จะไม่มีวัน

³Lovejoy, M. Postmodern Currents. New Jersey : Prentice Hall, 1992.

เวียนวากมาจรตกัน)⁴ ไปก็แสดงเจตจำนงที่มีต่อสื่อวิดีโอว่า เป็นสื่อที่เป็นสัญลักษณ์ของการไร้พรมแดนและเป็นสื่อทางศิลปะที่สามารถสร้างสะพานเชื่อมต่อกับวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน ไปก็มีความเห็นว่าสื่อวิดีโอเป็นสื่อที่ใช้ประโยชน์ได้หลากหลาย หน้าที่หนึ่งของวิดีโอคือการให้ข้อมูล (information) อีกหน้าที่หนึ่งคือการเป็นสื่อศิลปะ ในขณะที่สองหน้าที่นี้คาบเกี่ยวกันอยู่ และศิลปินต้องทำหน้าที่ทั้งสองอย่าง

สำหรับศิลปินวิดีโอ อาร์ต คนสำคัญอีกรายหนึ่ง บิล วิโอลา (Bill Viola) วิดีโอเป็นสื่อเพื่อนำเสนอภาพอันเคลื่อนไหวอยู่ในใจของศิลปินและดึงอารมณ์ร่วมจากผู้ชม ซึ่งศิลปินมักจะใช้วิธีสร้างภาพเคลื่อนไหวช้า (slow-motion) การซูมภาพใกล้ และการถ่ายภาพแบบพาโนรามา (Panorama) เพื่อสื่อถึงแนวคิดหลัก ๆ ของศิลปินที่มักปรากฏบ่อย ๆ ในผลงานเช่น ศิลปินมีความเชื่อในเรื่องอำนาจของจิตใจมนุษย์, การเดินทางของเวลาและความสงบนิ่งดำลึกลับซึ่งของธรรมชาติ วิโอลาได้ใช้ประโยชน์จากสถานที่ติดตั้ง, องค์กรประกอบ และการวางตำแหน่งของวิดีโอเพื่อสื่อถึงแนวความคิดของตนเองด้วยนอกเหนือไปจากภาพที่ปรากฏ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการใช้สื่อวิดีโอกับงานศิลปะนั้นไม่ได้มีความสำคัญเพียงแค่ภาพหรือเสียงหรือกระบวนการรับ-ส่งภาพอันรวดเร็วเท่านั้น หากหมายรวมไปถึง "ตัวเครื่อง" หรือ "Hardware" ก็มีส่วนสำคัญและมีความหมายทางศิลปะอย่างมากทีเดียวอย่างเช่น งานในปี 1983 ของวิโอลา ที่ชื่อ "Room for Saint John of

⁴ อันที่จริง คิบลิ่งเขียนต่อไปว่า Till Earth and Sky stand presently at God's great judgement Seat; But there is niether East nor West, Border, nor Breed nor Birth, When two strong men stand face to face, though they come from the End of the Earth! คิบลิ่งตั้งใจจะกล่าวว่าโดยแท้ไม่มีตะวันออกหรือตะวันตก แต่คนอ่านหยิบเพียงประโยคแรกไปตีความจนโด่งดัง (ปรีชา ช่อปทุมมา. มองโลกด้วยสายตากวี กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ทานตะวัน, 2535)

the Cross" ศิลปินได้ใช้จอโทรทัศน์ขนาดเล็ก ติดตั้งในห้องมืดสลัว เพื่อส่องถึงพลังอำนาจของจิตใจที่พยายามหนีให้พ้นกรอบจำกัดโดยความเล็กของจอและสถานที่ติดตั้งมีส่วนที่จะดึงอารมณ์จากผู้ชมให้เข้าใจได้

สื่อวิดีโอเป็นสื่อเพื่อมวลชนโดยเนื้อแท้ของมันเองถ้าพิจารณาจากคุณลักษณะของม้วนเทปวิดีโอซึ่งคุณสมบัติที่เด่นของเทปวิดีโอ คือง่ายต่อการผลิตซ้ำ ม้วนภาพยนตร์ต้นฉบับเพียง 1 ม้วนก็สามารถทำซ้ำได้ออกไปอีกเป็นพัน เป็นหมื่นม้วนแพร่ไปสู่มหาชนได้อย่างพร้อม ๆ กันไม่ผิดกับการแพร่ภาพออกอากาศของโทรทัศน์ ตัวสื่อวิดีโอเองก็เป็นสื่อเพื่อความบันเทิงภายในบ้านมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานก่อนที่จะขยายขยายหน้าที่และประโยชน์ใช้สอยไปเป็นสื่อทางการศึกษา, ทางการค้าและใช้ในงานประชุมตลอดจนนิทรรศการนานาชาติ รวมไปถึงการใช้ในวงการศิลปะด้วยซึ่งมีมาพร้อม ๆ กับการปรากฏตัวของสื่อวิดีโอ เมื่อแรกเริ่มอันเป็นปฏิริยาที่ศิลปะมีต่อสังคมในแง่พลวัตซึ่งพอจะสะท้อนให้เห็นได้ว่าศิลปะนั้นโยงใยอยู่กับสังคมและการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ในสังคมมาโดยตลอดดังเช่น การพัฒนาทางเทคโนโลยีในโลกตะวันตกซึ่งต่อมาถูกนำมาใช้เพื่อประดิษฐ์นวัตกรรมทางการสื่อสารนั้นมีผลกระทบโดยตรงต่อศิลปะเสมอมาและมีประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนานอันกล่าวได้ว่า เป็นพื้นฐานความคิดความเชื่อและวิถีชีวิตของสังคมนั้น ๆ ซึ่งสามารถย้อนอดีตไปได้ถึงสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (The Renaissance) ศิลปะและวิทยาศาสตร์เป็นศาสตร์ที่มีการพึ่งพากัน ศิลปินสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการได้ใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในการสร้างงานจิตรกรรมและประติมากรรม โดยเฉพาะความรู้ทางกายวิภาค, ชาติของสี, ความรู้ทางคณิตศาสตร์และธรรมชาติวิทยาถูกนำมาปรับใช้ศิลปินในการรังสรรค์ความงามในอุดมคติและความสมจริงจนกระทั่งมีการประดิษฐ์คิดค้นอุปกรณ์ ถ่ายรูปขึ้นมาซึ่งก่อให้เกิดความสนใจในวงการศิลปะอย่างมากมาและมีการนำไปประยุกต์ใช้กับศิลปะอย่างกว้างขวางเรื่อยมาจนล่วงเข้าสู่ช่วงปลายศตวรรษที่ 19 และต้นศตวรรษที่ 20 ซึ่งมีการค้นคว้าสร้างสรรค์ นวัตกรรมทางเทคโนโลยีอย่างมหาศาล ศิลปินอย่างพวกฟิวเจอริสต์, ดาดา และศิลปินคอนสตรัคติวิสต์ต่างทุ่มเทผลงานผสานเข้ากับเทคโนโลยีใหม่ ในปี 1919 กลุ่มศิลปินบาเฮาส์ (The Bauhaus School) อันประกอบไปด้วยศิลปินที่มี

ชื่อเสียงอย่าง แคนดินสกี และพอล คลี (Vasily Kandinsky-Paul Klee) ก็ได้เป็นแกนนำในการประยุกต์ศิลปะ-วิทยาศาสตร์-เทคโนโลยี เข้าไว้ด้วยกันและได้กลายเป็นรากฐานทางแนวความคิดให้กับศิลปินสมัยหลัง ๆ ต่อมา ศิลปะนั้นเปรียบเสมือนเป็นร่างกายเดียวกับสังคม ไม่สามารถแยกออกไปพัฒนาตนเองอย่าง เป็นเอกเทศไปได้ แต่เพียงลำพัง ปรัชญาการณและการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ในสังคมย่อมที่จะมีผลกระทบ และมีอิทธิพลต่อศิลปะได้เสมอ

อิทธิพลของศิลปินอย่าง มาร์เซล ดูชองป์ (Marcel Duchamp) ผู้นิยมใช้เทคนิคของเทคโนโลยีใหม่มาทำงานนั้น ได้กลายเป็นแรงบันดาลใจให้กับศิลปินกลุ่มอื่น ๆ อย่างศิลปินป๊อปในสมัยหลัง, กลุ่มไคเนติกส์ (Kinetics Movement) จนไปถึงพวกอ็อป อาร์ต (Optical Art) ในช่วงปลายทศวรรษที่ 50 ต่อทศวรรษที่ 60 กระแสการสื่อสารมวลชนในสหรัฐอเมริกาที่ความเข้มข้นขึ้นอย่างไม่หยุดยั้ง เนื่องมาจากการใช้โทรทัศน์อย่างแพร่หลาย, วิทยุ, นิตยสารซึ่งมีมากมายและการโฆษณาทุกรูปแบบอันเป็นผลโดยตรงที่ก่อให้เกิดศิลปะป๊อปที่มีเนื้อหาอิงอยู่กับเนื้อหาของการสื่อสารมวลชน ในสังคมใช้เทคนิคจากเทคโนโลยีสมัยใหม่มาเป็นกลวิธีในการสร้างงานสิ่งที่เห็นสะท้อนเงาอยู่ในงานศิลปะก็คือสิ่งที่เคลื่อนไหวอยู่ภายในสังคม โดยบอกเล่าผ่านสายตาของปัจเจกบุคคลอันมีส่วนของชีวิตเวียนว่ายอยู่ในสังคมแห่งนั้น เมื่อเทคโนโลยีทั้งหลายทั้งปวงสิ่งสมมาจากอดีตถูกนำมาใช้ให้ประโยชน์กับการสื่อสาร-มวลชนซึ่งกลายเป็นกระแสหลักของสังคมในยุคสมัยนี้ซึ่งการแสวงหาความรู้และข้อมูลของมนุษย์ปัจจุบันต้องพึ่งพิงกับการสื่อสารมวลชนอย่างจำเป็นที่สุดนั้น จึงเป็นสิ่งที่เป็นธรรมชาติมากที่สุดที่ศิลปะอันเป็นผลผลิตทางภูมิปัญญาความคิดความเชื่อของมนุษย์จะเกี่ยวเนื่องอยู่กับสิ่งที่ปรากฏอยู่ในยุคสมัย ถึงแม้ศิลปินจะกล่าวว่า ผลงานของศิลปินเป็นเพียงการสะท้อนความรู้สึกและวิญญาณของตนเอง ทว่าความรู้สึกและวิญญาณของมนุษย์ก็ย่อมที่จะเติบโตและเพาะบ่มมาจากความเป็นไปในสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จะเห็นได้ว่า ความสนใจที่ศิลปินมีต่อการใช้เทคโนโลยีนั้น เริ่มก่อตัวมาจากอดีตจนถึงปัจจุบันอย่างต่อเนื่อง ถึงแม้ศิลปินบางกลุ่มจะมีได้ให้ความสนใจไปด้วยก็ตาม มนุษย์เองก็ใช้ชีวิตอยู่กับเทคโนโลยีมาโดยตลอดทีละน้อยนิดจากอดีตและก็กลายเป็นทั้งชีวิต

ที่ต้องอาศัยเทคโนโลยีไปตลอด เราอาจจะตื่นขึ้นด้วยเสียงนาฬิกาปลุกเราอาจจะหลับด้วยความเย็นจากเครื่องปรับอากาศ ข้อมูลจากสังคมอย่างแรกของวันก็ได้มาจากหนังสือพิมพ์ยามเช้า ตามด้วย วิทยุ หรือ โทรทัศน์ การเดินทางก็ต้องอาศัยเครื่องจักร เครื่องยนต์ การสนทนาปราศรัยก็ต้องใช้เทคโนโลยี ความบันเทิงก็ต้องพึ่งเทคโนโลยีอีกเช่นกัน

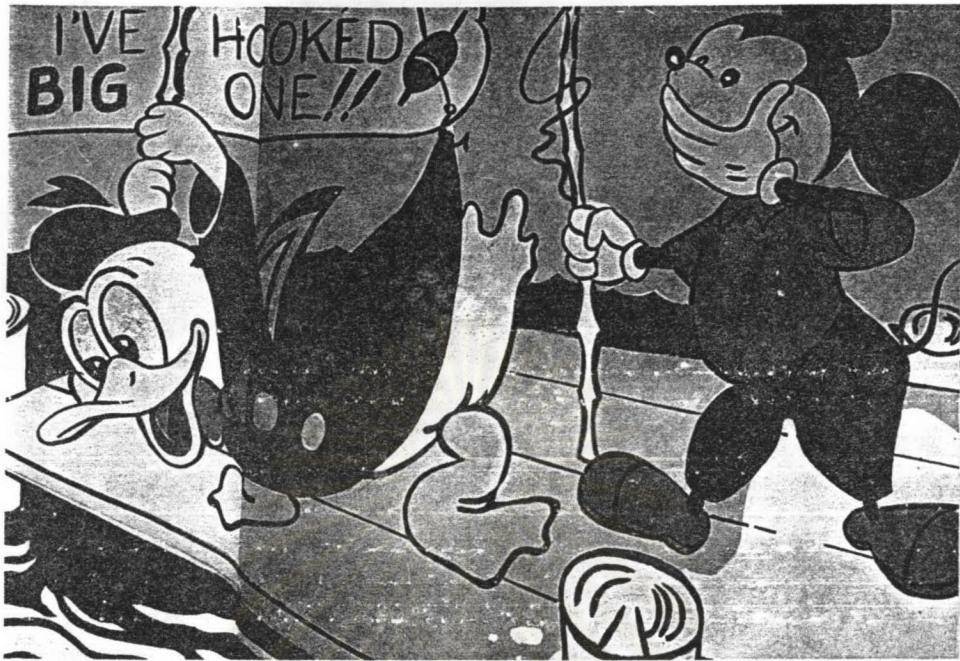
ในปี 1965 ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสื่อสารได้ให้กำเนิดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ตัวใหม่ อย่าง วิดีโอ ขึ้นมา หลังจากมีการพยายามประสานการทำงานระหว่างศิลปินและวิศวกรทางเทคนิค ในงานมหกรรมศิลปะล้ำสมัยหลายต่อหลายครั้ง อย่างเช่น งาน Nine Evenings ในปี 1965 และงานเอ็กซ์โปในญี่ปุ่น ปี 1970 สื่อวิดีโอจึงกลายเป็นสื่อสำเร็จรูปที่เป็นความร่วมมือของวิศวกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในทางศิลปะสำหรับศิลปินในสหรัฐอเมริกาตั้งแต่ปี 1965 เป็นต้นไป สื่อวิดีโอจึงถูกนำไปใช้กับศิลปะมาตลอดพร้อม ๆ กับการพัฒนาคุณภาพในตัวของมันเองไปด้วย และก่อให้เกิดศิลปินที่มีชื่อเสียงในฐานะ วิดีโอ อาร์ตีสต์ มากมาย ปี 1975 เทคโนโลยีของวิดีโอได้พัฒนาก้าวหน้าต่อไป มีอุปกรณ์ในการตัดต่อพร้อมสรรพและในต้นทศวรรษที่ 80 จึงเกิดวิดีโอ แบบสี, การใช้คอมพิวเตอร์และระบบดิจิทัลเข้าช่วยในกระบวนการผลิตและการทำแอนิเมชัน, กล้องถ่ายวิดีโอที่มีประสิทธิภาพสูง สิ่งเหล่านี้ทำให้ศิลปินมี "ของเล่น" เพิ่มอีกมากมายและทำให้การสร้างงานวิดีโอ อาร์ต ในสหรัฐเข้าไปผูกพันอยู่กับกิจการโทรทัศน์ในการนำผลงานวิดีโอออกฉายทางเคเบิลทีวีและสถานีบางช่อง ซึ่งหมายความว่าได้สร้างผู้ชมศิลปะแบบมหาชนไปในตัวและทำให้เกิดบริบทในการชมงานศิลปะแบบใหม่ซึ่งก็คือ มีระยะเวลาในการชมงานเหมือนกับชมละครหรือ รายการโทรทัศน์ ศิลปินที่ทำงานวิดีโอ อาร์ต ในสหรัฐอเมริกามีมากมายหลายพันคนส่วนผลงานวิดีโอนั้นก็มีย่างล้านเหลือ มีมหกรรมงานวิดีโอ อาร์ต การฉายผลงานทางโทรทัศน์และถูกนำไปทำงานโฆษณา มีการค้นคว้าวิจัย ตำรา และนิตยสารเฉพาะสำหรับงานประเภทนี้ด้วย สื่อวิดีโอเป็นสื่อที่มีลักษณะเฉพาะโดยตัวของมันเองที่ไม่ใช่ทั้งสื่อภาพยนตร์และก็ไม่ใช่โทรทัศน์แต่ก็รวมเอาคุณสมบัติของทั้งสองสื่อนี้เอาไว้ในตัว สื่อวิดีโอ การถ่ายทำที่ส่งภาพกลับได้ในทันที, การบันทึกเทปที่ไม่ซับซ้อน, ไม่จำเป็น

ต้องล้างฟิล์ม, และการที่สามารถฉายสิ่งที่บันทึกเทปได้อย่างทันสมัย คุณสมบัติเหล่านี้ เป็นสิ่งที่ถูกใจบรรดาศิลปินนักทดลองนักแสดงหากรูปแบบใหม่ ๆ ถ้าจะกล่าวไปแล้ว สื่อที่ถูกทำให้ใช้งานง่าย เทียบกับสื่อภาพยนตร์และโทรทัศน์ซึ่งศิลปินย่อมต้องการที่จะ "เล่น" กับสองสื่อนี้แต่กรรมวิธีทางเทคนิคและอุปกรณ์ของสื่อสองชนิดนี้ดูจะเป็นอุปสรรคชั้นใหญ่ เมื่อมีสื่อวีดีโอเกิดขึ้นมา บรรดาศิลปินจึงได้ค้นพบสิ่งที่ตนเองต้องการ นอกจากนั้น การที่วีดีโอเป็นสื่อใหม่ เป็นสื่อไฮเทคให้ทั้งภาพให้ทั้งเสียง สามารถแปรและแปลงภาพ สามารถทำเอฟเฟ็คได้ และผนวกเข้ากับบุคลิกเด่นของบุคคลที่เป็นศิลปินซึ่งก็คือมุ่งสนใจในเรื่องประสาทสัมผัสทางตา, การมองเห็น, สนใจเรื่องของภาพมากกว่าสิ่งอื่น สื่อวีดีโอจึงกลายเป็นสื่อที่ศิลปินให้ความสนใจมาเป็นระยะเวลายาวนานนำมาสร้างผลงานทางศิลปะอย่างมากมายซึ่งถ้าจะนับผลงานศิลปะชิ้นเอก ๆ ของโลกนั้น ก็ย่อมที่จะต้องคำนึงถึงผลงานวีดีโอ อาร์ต ร่วมไปด้วย

การยอมรับวีดีโอ : ปัจจัยอันหลากหลาย

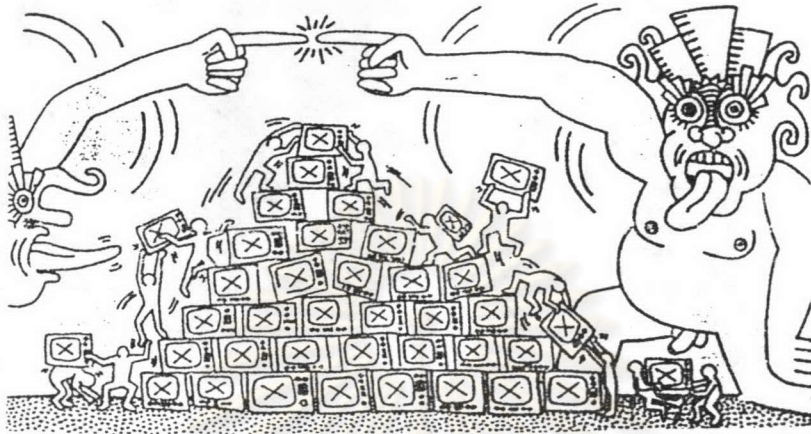

ปัจจุบันนี้ ผลงานวีดีโอ อาร์ต (ในสหรัฐอเมริกา) มีมากมายนับไม่ถ้วน และกลายเป็นสื่อทางศิลปะที่สามารถสนองตอบความต้องการแสดงออกทางศิลปะ และสุนทรียภาพได้เท่าเทียมกับสื่อศิลปะชนิดอื่น ๆ โดยที่ผู้ชมไม่เกิดความรู้สึกแปลกแยกหรือไม่คุ้นเคยกับผลงานวีดีโอ อาร์ต อีกต่อไป ซึ่งถ้าจะกล่าวไปแล้ว ผู้รับสาร มีความพร้อมและมีการเตรียมตัวที่จะรับงานวีดีโอ อาร์ต อยู่ก่อนแล้ว เนื่องด้วยศิลปะมีความใกล้เคียงกับชีวิตจริงมากขึ้นทำให้ผู้ชมมีความคุ้นเคยกับศิลปะ อย่างเช่น งานศิลปะป๊อป อาร์ต ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมมวลชนและวัฒนธรรมการบริโภค โดยเฉพาะอำนาจของภาพลักษณ์ซึ่ง เป็นสิ่งที่ศิลปินในฐานะสมาชิกในสังคมพบเห็นอยู่เป็นประจำ จึงเป็นผลให้เกิดงานศิลปะที่มีเนื้อหาอิงอยู่กับภาพลักษณ์จากสื่อมวลชนหลายแหล่ง เช่น โฆษณาป้ายยี่ห้อสินค้า หรือการ์ตูน ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 7 "Look Mickey" โดย รอย ลิชเชินส์ไคย์ ปี 1961

การนำภาพลักษณ์ที่มีอยู่ก่อนแล้ว (ready-made imagery) มาใช้ของ ศิลปะป๊อปนั้นเป็นการนำเสนออย่างตรงไปตรงมา ศิลปะป๊อปทำให้เรารู้สึกได้ถึง ความสัมพันธ์ที่ศิลปะมีต่อสังคมและเป็นตัวบ่งชี้การผสมผสานกันระหว่างวัฒนธรรมชั้นสูง (ศิลปะ) และวัฒนธรรมของสังคม ในยุคต่อมงานศิลปะแบบ นีโอป๊อป (Neo-Pop) ยิ่งทำให้ศิลปะใกล้เคียงกับชีวิตประจำวันมากยิ่งขึ้นไปอีก โดยเฉพาะผลงานของ คีธ แฮริง (Keith Haring) ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 8 "Untitled" โดย คีธ แฮริง

โดยการทำให้ศิลปะมีความใกล้เคียงกับภาพการ์ตูน ซึ่งผู้รับเกิดความเข้าใจได้ง่ายและรวดเร็ว และไม่จำเป็นต้องใช้เวลาเฟื่องพินิจซึมซับสุนทรีย์ะ

ผู้ชมยังมีความคุ้นเคยกับลักษณะการสื่อสารที่อาศัยระบบอิเล็กทรอนิกส์นั้น คือชินกับภาพที่เคลื่อนไหวอย่างรวดเร็ว การเปลี่ยนภาพอย่างทันทีทันใด การมีเสียงประกอบภาพและเทคนิคพิเศษอื่น ๆ เช่น การใส่ภาพซ้อน การทำภาพเบลอ เป็นต้น ซึ่งผู้ชมไม่จำเป็นต้องอาศัยสมาธิ ความตั้งใจ หรือจินตนาการในการที่จะเข้าใจภาพที่เกิดขึ้นต่าง ๆ ในโทรทัศน์หรือวิดีโอก็ตามเนื่องจากการทำให้ทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นภาพเคลื่อนไหวของโทรทัศน์นั้นเป็นการทำให้เกิดความเข้าใจได้ง่ายที่สุด ผู้ชมจะชินกับความไม่ต่อเนื่องของเวลาและการเปลี่ยนเวลาในระบบการสื่อสารทางโทรทัศน์ เมื่อภาพเป็นภาพเบลอหรือกลายเป็นขาวดำผู้ชมจะสามารถเข้าใจได้ทันทีว่า เวลาในภาพนั้นคืออดีต เมื่อภาพเปลี่ยนอีกครั้งหนึ่ง ผู้ชมก็ยังสามารถรับรู้ได้เช่นกันว่า ขณะนี้เวลากลับมาเป็นปัจจุบัน เวลาอดีต-ปัจจุบัน-อนาคตในระบบการสื่อสาร เช่นนี้จึงไม่มีความแตกต่างแต่ประการใด ผู้ชมในยุคนี้ไม่ใช่ผู้ชมที่คุ้นเคยกับวัฒนธรรมการอ่าน

แบบยุคก่อนหน้านี้ที่ต้องใช้เวลา สมาธิ และความตั้งใจสูง หากแต่มีชีวิตอยู่กับภาพ
 ลักษณะที่ผ่านตา มาเร็ว-ไปเร็ว ไม่ซับซ้อน และ "ย่อยง่าย" ลักษณะสุนทรีย์ะในยุค
 นี้จึงขึ้นอยู่กับอารมณ์และการได้ยินไปพร้อม ๆ กัน

นอกจากนั้น สื่อวิดีโอก็ยังเป็นสื่อที่แพร่หลาย กระจายไปยังทุกครัวเรือน
 สำหรับประเทศไทยนั้น สื่อวิดีโอเริ่มเข้ามาในช่วงปี พ.ศ. 2523⁵ และเป็นที่นิยม
 อย่างกว้างขวางและรวดเร็ว ดังตารางต่อไปนี้⁶

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁵ สนั่น ปัทมะทิน "บทบาทและพิษสงของวิดีโอ", วารสารศาสตร์
 30 ปี. 2527

⁶ "Video 84" ฐานเศรษฐกิจ (ฉบับพิเศษ) (9-14 เมษายน
 2527)

ตารางที่ 2 สถิติการนำเข้าของวิดีโอตั้งแต่ปี พ.ศ.2521-2526

ปี (พ.ศ.)	จำนวน (พัน)	% เพิ่ม
21	1.0	-
22	2.0	100
23	4.2	110
24	11.5	173
25	32.6	183
26	64.6	98

ตารางดังกล่าวแสดงว่าสื่อวิดีโอเป็นสื่อที่ผู้คนยอมรับและใช้กันอย่างกว้างขวางในชีวิตประจำวันคุ้นเคยกับเทคนิคของวิดีโอและคุณสมบัติของวิดีโอ สามารถหยิบใช้งานได้ด้วยตัวเอง เช่น ใช้สื่อวิดีโอบันทึกเหตุการณ์พิเศษ เช่น งานมงคลสมรส หรืองานเลี้ยง หรือแม้กระทั่งบันทึกเหตุการณ์สนุกสนานภายในบ้านหรือกลุ่มเพื่อนเพื่อนำมาฉายชมกันเอง ผู้คนจึงไม่มีความรู้สึกแปลกแยก เห็นห่างต่อสื่อวิดีโอแต่อย่างใด สื่อวิดีโอจึงกลายเป็นสื่อสามัญที่เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันไป เหตุผลเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ผลงานวิดีโอ อาร์ต เจริญเติบโตขึ้นมาได้ด้วยผู้รับสารที่เข้าใจและคุ้นเคยกับสื่อ มีประสบการณ์โดยตรงในการใช้ รวมทั้ง ความเป็นศิลปะที่เข้ากับยุคสมัยแห่งเทคโนโลยีและตัวศิลปินที่ผลักดันสร้างสรรค์ผลงานมาโดยตลอด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ลัดนา ศรีสวัสดิ์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง บทบาทของวิดีโอ : สภาพปัจจุบันและแนวโน้ม (2530) พบว่า มีแนวโน้มที่จะใช้สื่อวิดีโอมากขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2530-

2540 ในแง่ต่าง ๆ ดังนี้

1. มีแนวโน้มที่จะใช้สื่อวิดีโอเพื่อโอกาสในการศึกษาและแสวงหาความรู้มากขึ้น
2. สื่อวิดีโอจะมีบทบาทเพื่อการบันเทิงในรูปแบบต่าง ๆ
3. สื่อวิดีโอเปิดโอกาสมากยิ่งขึ้นสำหรับการศึกษาแบบ individual study
4. สื่อวิดีโอเปิดโอกาสมากยิ่งขึ้นสำหรับผู้มีความสนใจเฉพาะอย่าง
5. สื่อวิดีโอจะทำให้บุคคลมีเสรีภาพในการสื่อสารเพิ่มขึ้น
6. ในอนาคตจะทำให้บุคคลมีโอกาสส่งข่าวสารของตนเองออกไปให้ผู้อื่นทราบได้
7. เพิ่มความสามารถของบุคคลให้ดำเนินกิจกรรมด้วยตนเอง เช่น ผลิตรายการเอง

ผลการวิจัยสรุปว่า การใช้สื่อวิดีโอนั้นมีส่วนสนับสนุนการพัฒนาการศึกษา, สังคม วัฒนธรรมและการสื่อสารมากขึ้น

จากแนวความคิดและงานวิจัยดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่า สื่อวิดีโอมีแนวโน้มที่จะขยายบทบาทของตนเองมากขึ้นโดยจะมีผู้นำไปใช้ประโยชน์ได้หลากหลายทาง ซึ่งในยุคนี้ก็เป็นที่ยอมรับแล้วว่าสื่อวิดีโอได้ก้าวหน้ามามีบทบาทในโลกศิลปะแล้วซึ่งเป็นการขยายขอบเขตหน้าที่-บทบาทของตัวสื่อออกมาจากการเป็นสื่อเพื่อความบันเทิงแต่อย่างเดียว